

Kyrklig skrud och prydnad 1954

Två tävlingar på den kyrkliga konstens område avgjordes under de första månaderna av året 1954, och tilldrogo sig stort intresse. Slutbedömningen av den 1953 utlysta pristävlingen om småkyrkor ägde rum i januari. Uppgiften gällde att skapa ett mindre kyrkorum med därtill anslutna lokaler för andra verksamhetsformer inom församlingslivet än själva gudstjänsten. Huvudvikten var dock lagd på själva kyrkorummet, vars uppgift skulle vara att tillgodose det liturgiska livet i en viss begränsad del av en storförsamling med tät bebyggelse, högt innevånarantal och med stort avstånd till själva församlingkyrkan. Det problem, som utgjorde förutsättningen för tävlingen, är ingalunda nytt. Sällskapet för kyrklig själavård har ända sedan 1890-talet arbetat på dess lösning, icke minst i Stockholms dåtida ytterområden. Under de två senaste decennierna har det dock fått en rent brännande aktualitet. Framförallt gäller detta Stor-Stockholm med dess vidsträckta och folkrika ytterförsamlingar men även andra av rikets större städer och tätorter, där den hastiga befolkningstillväxten under de senaste årtiondena har ställt kyrkan inför oerhörda svårigheter genom bristen på gudstjänstrum och andra lokaler för församlingsarbetet. Prisnämnden uttalade i sin sammanfattning, att utgångspunkten för bedömningen var följande: även ett mindre kyrkorum, uppfört för en jämförelsevis låg kostnad borde erbjuda en liturgiskt väl utformad miljö kring gudstjänsten så att rummet kan befordra andakt och inre samling. De prisbelönda och inköpta förslagen erbjuda också intressanta exempel på hur moderna arkitekter på olika vägar nå fram till en lösning av den förelagda uppgiften. Som en av prisnämndens ledamöter, Professor Helge Zimdahl, framhållit i en artikel i *Årsskriften Kristen Humanism 1954*, behöver en arkitekt icke misströsta om vår tids möjligheter att skapa ett värdigt arkitektoniskt formspråk för en kyrkobyggnad, även om rent moderna byggnadsmetoder upptagas och tillämpas. De tre prisbelönda förslagen av arkitekterna J. Olivegren, Peter Celsing och Arne Rudberger visa också, att det med ett stramt formspråk och med ringa anlitande av dekorativ utsmyckning är möjligt att skapa ett liturgiskt fullvärdigt kyrkorum. Pristagarna ha också på ett övertygande sätt dokumenterat sin förmåga att kunna sammansmälta en liten kyrka med ett komplex av andra församlingsbyggnader till en arkitektoniskt välbalanserad helhet, som på en gång kan utgöra ett slutet område mitt i bostadsbebyggelsen och genom sitt goda läge kan bli ett centrum för kyrkans liv och arbete i området. Det bör dock, såsom prisnämnden klart framhållit, betonas, att det icke varit fråga om att nå fram till något slags standardtyp för småkyrkor. Tävlingsuppgiften har gällt en principlösning, och ur den synpunkten bör tävlingsresultatet kunna få en icke ringa betydelse för kommande planering av småkyrkor.

Den andra tävlingen gällde glasmålningar för Västerås domkyrka, för vars restaurering Professor Erik Lundberg framlagt ett nu antaget förslag. De två främsta pristagarna, Randi Fischer och Frithiof Swensson ha under året utfört provpartier av sina arbeten, vilka utställts i kyrkan.

Medan restaureringen av Västerås domkyrka synes vara nära förestående, vilar alltjämt frågan om Uppsala domkyrkas iståndsättande och förnyelse. Däremot har landets yngsta stift under året fått uppleva återöppnandet av sin domkyrka, som genomgått en fint och känsligt genomförd renovering. Stockholms Storkyrka, som trots sin upphöjelse till domkyrka alltjämt bevarat sitt vedertagna namn, underkastades åren 1906—08 en hårdhänt restaurering. Härvid blottades teglet i pelare och valvstrålar. Denna åtgärd, som saknade konstarkeologiskt stöd, väckte stark kritik, och diskussionen om puts eller bart tegel blossade åter upp i samband med det restaureringsförslag, som nu genomförts. Församlingen uttalade sin bestämda vilja, att de oputsade tegelytorna skulle bevaras, och därvid har det blivit. Genom en ytterst skicklig konservering av inventarierna, framförallt predikstolen och kungsstolarna, helt ny färgsättning av interiören i övrigt och ett förtjänstfullt belysningsystem, har den ärevärdiga helgedomen erhållit en helhetston av andaktsmättad och rogivande verkan. En erinran om den klangsköna kororgeln må också vara på sin plats i detta sammanhang. Restaureringen stod under ledning av arkitekten Erik Fant, som avled före arbetets avslutning. Det färdiga verket är ett sannskyldigt monument över denne fine och kunnige arkitekt, till vilken vår kyrka står i stor tacksamhetsskuld för hans betydelsefulla insats som kyrkorestaurator i en tid, då principerna för våra helgedomars återställande står under debatt och olika tendenser på området göra sig gällande.

I samband med restaureringen ha även högst betydelsefulla rön av kyrkoarkeologisk art gjorts, och när dessa vetenskapligt ha bearbetats, komma de otvivelaktigt att föra fram till en ny uppfattning av kyrkans ålder och äldsta utformning. Det antikvariska arbetet har stått under Fil. Dokt. Per-Olof Westlunds sakkunniga ledning. Doktor Westlund har i en artikel, Stockholms Stifts Julbok, redogjort för sina iakttagelser. En mycket god sammanfattning av restaureringens förlopp har också publicerats av Pastor Olle Gnospelius.

En annan Stockholmskyrka, som under året genomgått förnyelse är Katarina. Här ha spåren av en tidigare restaurering avlägsnats, och kyrkorummet framstår åter i en enhetlig ton, som erinrar om dess ursprungliga gestaltning. Överhuvud har restaureringsverksamheten, särskilt beträffande lantsocknarnas kyrkor, varit synnerligen livlig. Konsthistoriskt intressanta detaljer, särskilt målningar ha härvid kommit i dagen. Ett gott exempel erbjuder Björksta kyrka i Västmanland, där den sengotiska interiören befriats från sin för kyrkan främmande 1700-talskaraktär och ett stort gotiskt fönster i östgaveln med bevarade kalkmålningar i nischerna har påträffats.

I fråga om Björksta har Riksantikvarieämbetet utfört ett ur konstarkeologisk synpunkt ytterst förtjänstfullt arbete. Om restaureringsverksamheten har varit livlig, är tendensen helt olikartad, då det gäller nybyggen. Sådana ha dock planerats på flera håll, framförallt för de nybildade församlingarna i Stockholms stad. Närmast synes Essinge nybildade församling stå inför ett nybygge, medan tills vidare en församlingsbyggnad med kyrksal har invigts på den blivande kyrkplatsen.

Anskaffningen av kyrkliga textilier har som under de närmast föregående åren varit omfattande. En erinran om vad som på den textila sakralkonstens område under detta sekel utträttats, gav Liciums femtioårsjubileum, som firades med en retrospektiv utställning i Stockholm. Det arbete inom ateljen, som från början uppburits av Agnes Branting och efter henne av Sofia Widén, har varit av största betydelse, då det gällt att lyfta Sveriges kyrkliga textilkonst till den höga nivå på vilken den nu befinner sig. Till Storkyrkans återöppnande kunde även Libraria framvisa en kollektion sakralkonst av stort intresse. Arne Gillgrens silversmide och träkors för altarena i det nyinrättade andaktskapellet och för sakristian beteckna synnerligen värdefulla insatser på området. Under året har Märtha Gahn lämnat ledningen av Libraria och efterträtt av Anna-Lisa Odelqvist-Ekström, som på ett högst förtjänstfullt sätt svarat för nyanskaffningen av textilier till Storkyrkan.

Årets prästmöte i Linköping blev märkligt därigenom att disputationen kom att röra sig om kyrkorum och kyrkoskrud. Preses, Kyrkoherden i Söderköping Teol. Dokt. Arthur Adell, hade framlagt en avhandling av liturgiskt innehåll, "I Guds rika hus", i vilken kyrkorummets, gudstjänstens och kyrkokonstens problem fick en såväl historisk som aktuell belysning. Författaren, som bygger sin framställning på ett omfattande vetande, inhämtat under flera årtionden, och på en rik erfarenhet av gudstjänstlivets problem och förhållanden, har med sitt arbete skänkt oss en i bästa mening populär och till sin karaktär uppbygglig framställning av de till kyrkorummet och kulten hörande frågorna. Adells arbete med dess mogna om-döme och stundom högst originella synpunkter bör bli en ypperlig hjälp för prästerskapet och församlingarna liksom för arkitekter och bildkonstnärer i det maktpåliggande arbetet på att tillvarataga kyrkorummets gudstjänstkaraktär och då det gäller att verka för den kyrkliga skrudens ans och liturgiskt motiverade förnyelse.

Lidingö i januari 1955.

Ragnar Stenberg.